

NIEUWSBRIEF NO. 51

December 2015

Stichting
Werkgroep
Florakartering
Drenthe
www.wfdrenthe.nl

Voorzitter/Districtscoördinator
Ben Hoentjen
tel. 06-40363682 / 050-4061990
benhoentjen@kpnmail.nl

Secretariaat/DC teamlid
Els Heijman
tel. 06-10418115 / 050-4092836
BerElsHeijman@hetnet.nl

In deze Nieuwsbrief

blz

Van de redactie.....	1
Zwartblauwe rapunzel krijgt steuntje in de rug	2
Verslag van de WFD-excursie in Zandpol – 12 september 2015.....	6
Kleine schorseneer gaat uit logeren	9
Welke varen is dat? Cursus 'Varens herkennen'	11
René Bult: FLORON-vrijwilliger van 2015!	13
Stengelloze sleutelbloem – voortgangsbericht 2015.....	14
Cursus 'Planten inventariseren via de smartphone!'	16
Nieuwe groeiplaats van Dennenorchis bij Zuidwolde	17
Bentepollen: bijzondere plantenvondsten in Drenthe in 2015	20
Excursies WFD in 2016.....	28
WFD medewerkersbijeenkomst	30

Van de redactie

Annie Vos, Els Heijman en Ben Hoentjen, met dank aan Bert Blok voor de opmaak

Als je naar buiten kijkt en vooral als je buiten bént, heb je niet het gevoel dat het over een paar dagen Kerst is. Er zijn mensen die de bijna voorjaarsomstandigheden wel plezierig vinden, maar wij vermoeden dat de meesten van u toch liever in een winddichte jas, met een dikke sjaal om en handschoenen aan op eindejaars plantenjacht gaan. Of zijn gegaan natuurlijk, want mogelijk ontvangt u deze Nieuwsbrief na de sluitingsdatum voor het doorgeven van de lijst met nog bloeiende planten, gevonden tijdens een uurtje wandelen tussen Kerst en 3 januari, op www.plantenjacht.nl.

Ook in het nu voorbij veldseizoen 2015 zijn door veel WFD- en Floron-vrijwilligers weer heel veel uren in het veld doorgebracht om gegevens te verzamelen over de wilde flora van Drenthe. Een groot deel van de aan Drenthe toebedeelde hokken van Het Nieuwe Strepen project zijn twee keer geïnventariseerd, tijdens onze excursies hebben we diverse hokken, al dan niet digitaal met PlantObs, gestreept en ook gingen flink wat medewerkers alleen of met een plantenwerkgroep op pad om voor een zelf gekozen kilometerhok of gebied de floragegevens 'te verversen'. Over zo'n WFD-excursie, die in Zandpol begin september, doet Paul Gelderloos verslag. Ook werden er voor Drenthe weer nieuwe soorten gevonden en kwamen er weer heel bijzondere, onverwachte vondsten boven water. Traditiegetrouw hebben we er in deze Nieuwsbrief in Bentepollen een aantal uitgelicht. Jan-Erik Plantinga neemt u vervolgens mee naar zijn nieuwe groeiplek van Dennenorchis bij Zuidwolde.

Ook is weer veel werk verzet om enkele van de Drentse icoonsoorten, Zwartblauwe rapunzel, Stengelloze sleutelbloem en Kleine Schorseneer, te helpen overleven. Of het zoden aan de dijk zet zal de tijd leren, maar niets doen is geen optie.

Voor 2016 staat alweer een hele reeks activiteiten op het programma. Behalve het excursieprogramma voor het komende veldseizoen, vindt u in deze Nieuwsbrief ook de aankondiging van de PlantObs-cursus, die twee keer zal worden gegeven en van de Varencursus. Beide cursussen konden worden georganiseerd dankzij Groen & Doen-subsidies van het Ministerie van Economische Zaken & Innovatie (EZ&I). Ja, daaronder valt al een aantal jaren onze natuur.... Maar we beginnen het nieuwe veldseizoen natuurlijk weer met de WFD-medewerkersdag, op 20 februari in Zuidlaren, met een aantal vast en zeker boeiende en inspirerende presentaties. Bovendien zal de Drentse floraprijs 2016 worden uitgereikt aan iemand van wie we zeker weten dat die erkenning meer dan verdient is.

Mede namens het WFD-bestuur wensen we iedereen een voorspoedig en gezond 2016 toe en weer veel mooie flora-uren in het veld met bijzondere vondsten.

Graag tot ziens in Zuidlaren op 20 februari op de 13e WFD-medewerkersdag!

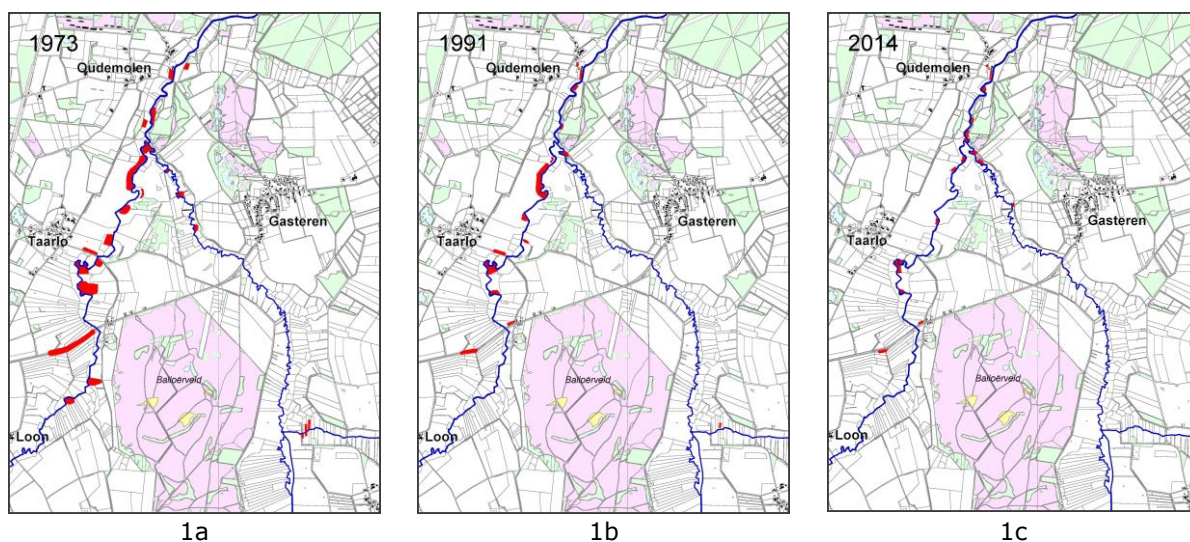
Zwartblauwe rapunzel krijgt steuntje in de rug

Edwin Dijkhuis (FLORON)

De Zwartblauwe rapunzel is een blikvanger en icoon van het Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa. Het is geen Europese doelsoort en de soort is niet aangemerkt als kenmerkend voor een Natura 2000 habitatype. Het is echter wel een bedreigde Rode lijstsoort én stuifmeel- en nectarleverancier voor insecten, in het bijzonder hommels. Om er voor te zorgen dat de Zwartblauwe rapunzel behouden blijft, werken Staatsbosbeheer, de Provincie Drenthe, de Werkgroep Florakartering Drenthe en FLORON aan de uitvoering van herstelmaatregelen voor deze soort. Deze bijdrage geeft een verslag van de in 2015 uitgevoerde werkzaamheden.

Zwartblauwe rapunzel gaat achteruit

De Zwartblauwe rapunzel groeit in Drenthe alleen langs de Drentsche Aa. Kenmerkend is hier haar voorkomen op de oeverwallen langs de beek. In 2014 hebben we met een groep vrijwilligers de verspreiding geactualiseerd. Vergelijking van de verspreidingskaartjes (figuur 1) uit de jaren 1973-1991 en uit 2014 laat een sterke achteruitgang zien, zowel in verspreiding op km-hok schaal als in omvang van de groeiplaatsen.

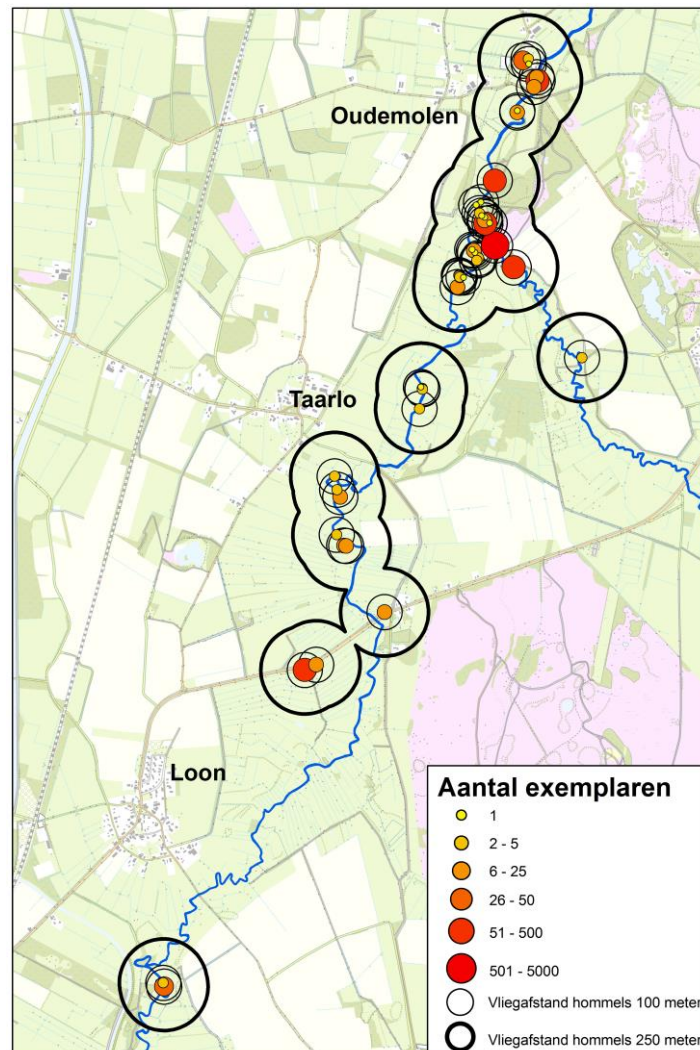

Figuur 1. De verspreiding van Zwartblauwe rapunzel langs de Drentsche Aa in 1973 (a), 1991 (b) en 2014 (c). Bronnen: Reitsema, 1974; Boerrigter, 1995 en Dijkhuis, 2015.

De meeste van de overgebleven groeiplaatsen zijn klein, met minder dan 50 planten. Groeiden er in de jaren zeventig waarschijnlijk nog tienduizenden planten, in 2014 bedroeg het totaal aantal

planten nog maar circa 2.000. Er zijn nog slechts drie populaties over waarvan het aantal planten de drempelwaarde voor een levensvatbare populatie (200 bloeiende planten) overschrijdt. Onder deze drempelwaarde kunnen er problemen ontstaan met de zaadzetting, leidend tot een afname van de levensvatbaarheid (vitaliteit) van de populatie.

Op zichzelf is een kleine populatie niet direct een probleem, als er maar af en toe uitwisseling van genetisch materiaal – bijvoorbeeld in de vorm van stuifmeel - plaatsvindt. De uitwisseling van stuifmeel tussen populaties wordt bij Zwartblauwe rapunzel vooral verzorgd door hommels, die op één dag circa 80-100 meter en over een periode van meerdere dagen circa 250 meter kunnen afleggen. De cirkels in figuur 2 geven de actieradius van een hommel weer. Uit het kaartje valt af te lezen dat de groeiplaatsen van elkaar geïsoleerd raken en dat tussen sommige locaties al geen uitwisseling van stuifmeel meer kan plaatsvinden.

Figuur 2. Populaties Zwartblauwe rapunzel langs de Drentsche Aa, mei 2014. Met cirkels van 100 en 250 meter (vliegafstand hommels).

De achteruitgang van de Zwartblauwe rapunzel in Drenthe is waarschijnlijk mede te wijten aan (achtereenvolgende) veranderingen in beheer. Vernatting blijkt de belangrijkste, maar niet de enige, oorzaak van de achteruitgang in de hooilanden. Bij voortzetting van de trend van de afgelopen jaren is het niet uitgesloten dat ook de grotere populaties kleiner worden en uiteindelijk verdwijnen.

Omdat de Zwartblauwe rapunzel geen uitlopers vormt, de zaden niet beschikken over aanpassingen voor lange afstand verspreiding en slechts kort kiemkrachtig zijn, wordt eenmaal verloren terrein slechts moeizaam opnieuw gekoloniseerd.

De zaadzetting in geïsoleerde populaties bekeken

Omdat niet bekend was wat het effect van deze achteruitgang op de huidige zaadzetting is, hebben we dat met een aantal WFD-medewerkers in 2015 onderzocht. In zoveel mogelijk populaties zijn vijf of zes uitgebloeide bloeiaren verzameld, waarvan vervolgens het aantal zaden per doosvrucht is bepaald (tabel 1).

Tabel 1: Resultaten onderzoek zaadzetting in populaties van Zwartblauwe rapunzel in het Drentsche Aa-gebied in 2015.

Populatie		Aantal planten in 2014	Gemiddeld aantal zaden per bloeiaar	Gemiddeld aantal doosvruchten per bloeiaar	Gemiddeld aantal zaden per doosvrucht
1	<i>Oprijlaan SBB, Oudemolen</i>	260	1112	-	27#
7	<i>Meander</i>	<i>Circa 1000</i>	822	-	20#
2	Oudemolen	27	870	43	20
3	Oudemolen	25	1193	42	27
4	Oudemolensche bos	23	1216	44	26
8	Achter het Oudemolensche bos	49	857	47	19
10	Populierenlaantje	15	1047	37	29
13	Taarlo	2	395	33	11
14	Taarlo	15	767	46	17
15	Taarlo	26	852	44	14
17	Parallelweg	96	695	39	13
18	Loon	41	144	35	4

Berekend op basis van een gemiddeld aantal bloemen van 41 zaden per bloeiaar (gebaseerd op onderzoek in de kleine populaties)

- Niet bepaald

In alle onderzochte populaties zijn goed ontwikkelde zaden gevonden. Er is geen verband gevonden tussen het aantal zaden per doosvrucht en de omvang van de populatie. Wel neemt het gemiddelde aantal zaden per doosvrucht af in stroomopwaartse richting langs de Drentsche Aa. De hoogste zaadzetting (19-29 zaden per doosvrucht) is gemeten in populaties bij Oudemolen. Deze liggen in de nabijheid (binnen vliegafstand hommels) van de grote vitale populaties (Meander, Oprijlaan). In de stroomopwaarts daarvan gelegen locaties bij Taarlo - die wel onderling met elkaar in verbinding staan maar inmiddels geïsoleerd zijn van eerder genoemde populaties - bedraagt het aantal zaden 11-17 per doosvrucht. Het aantal zaden is het laagst in de meest geïsoleerde en meest stroomopwaarts gelegen populatie bij Loon (4 zaden per doosvrucht).

Er zijn aanwijzingen dat de afname in het aantal zaden in stroomopwaartse richting (en toenemend isolement) het gevolg is van een verminderd aantal zaadknoppen (ovula) dat per bloem wordt gevormd. Dit kon in 2015 echter niet meer worden geverifieerd.

Vergroten levensvatbaarheid

Om de Zwartblauwe rapunzel te behouden is het nodig dat alle nog bestaande groeiplaatsen een zorgvuldig, zo nodig aangepast, beheer krijgen. Daarnaast is het wenselijk om maatregelen te nemen om de levensvatbaarheid van de populaties te verhogen. Afgelopen voorjaar zijn er afspraken gemaakt over aanpassingen in het maaibeheer (waar mogelijk). Ook was er consensus om niet te lang te wachten met het vergroten van de omvang en levensvatbaarheid van de vaak kleine restpopulaties.

In 2015 is daarom gestart met het uitzaaien van zaden in de directe nabijheid van vijf kansrijke locaties. Die zaden zijn van lokale herkomst en onder andere afkomstig uit de twee grootste populaties bij Oudemolen. Deze lokale herkomst is erg belangrijk omdat de Drentse Zwartblauwe rapunzels genetisch verschillen van de Zwartblauwe rapunzels uit Twente en Limburg (Bijlsma, 1995).

Maken van inzaailocaties, september 2015 (Foto: Ben Hoentjen)

Op elke locatie zijn acht inzaaiplotjes gemaakt, situatie in november na maaien
(Foto: Edwin Dijkhuis)

Pas over enkele jaren zullen we weten of onze inspanningen resultaat hebben gehad (het duurt minimaal twee jaar voor zaailingen in bloei komen). De komende jaren houden we door middel van monitoring een vinger aan de pols.

Dankwoord

Ineke Boland, Els Heijman, Ben Hoentjen, Ali Klinkhamer, Geertje Mulder, Ton Schoenmaker en Annie Vos worden bedankt voor hulp bij het onderzoek naar de zaadzetting en versterken van de populaties.

Meer lezen?

In 2015 is in het Drentsche Aa themanummer van De Levende Natuur een artikel verschenen over de Zwartblauwe rapunzel langs de Drentsche Aa (Dijkhuis, Kwak en Smittenberg, 2015). Een uitgebreide versie hiervan is op te vragen bij Joop Smittenberg of Edwin Dijkhuis. RTV Drenthe besteedde in het programma ROEG! aandacht aan de uitvoering van de herstelwerkzaamheden, terug te zien op: <http://www.rtvdrenthe.nl/tv/programma/28/Roeg/aflevering/4100> (vanaf ± 4.15 min.)

Gebruikte bronnen

- Boerrigter, J.M. 1995: On the perspectives of populations of the rare plant species *Phyteuma nigrum*.
- Bijlsma, R. 1995: Moleculaire genetische technieken en natuurbeheer. De Levende Natuur 96 (2): 40-45.
- Dijkhuis, J.E. en S. Luijten, 2015: Beheer en herstelplan voor de Zwartblauwe rapunzel in Drenthe. Stichting RAVON, Nijmegen. Rapport FL2014.006.
- Dijkhuis, Edwin, Manja Kwak en Joop Smittenberg, 2015: Zwartblauwe rapunzel langs de Drentsche Aa. De Levende Natuur. 116e jaargang, nummer 3.
- Reitsema, H. 1974: Oekologie en beheer van *Phyteuma nigrum* F.W. Schmidt en *Phyteuma spicatum* L. in het gebied van de Drentsche Aa. Doctoraalverslag. Vakgroep Plantenecologie, Haren.
- Schaminee, J., J. Janssen, E. Weeda, P. Hommel, R. Haveman, P. Schipper en D. Bal, 2015: Veldgids Rompgemeenschappen. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Verslag van de WFD-excursie in Zandpol – 12 september 2015

Paul Gelderloos

De laatste WFD-excursie van 2015 wordt gehouden in Zandpol. Dit dorp ligt in de uiterste zuidoosthoek van onze provincie. Tegen tien uur arriveren uit alle windstreken van Drenthe de leden van de WFD in het Dorpshuis, gelegen in het centrum van Zandpol. Zoals altijd beginnen we ook nu met een bakje leut of ochtendthee. Tijdens het nuttigen hiervan worden allerlei nieuwtjes uitgewisseld en ook worden de door een aantal mensen meegebrachte planten bekeken en zo mogelijk op naam gebracht.

Na het Drents kwartiertje wordt door excursieleider Ben Hoentjen aan de menigte verteld wat de bedoeling van deze dag is en waar er geïnventariseerd zal worden. De groep van zo'n 15 personen wordt in drieën gesplitst: één groep zal een km-hok in het Dalerveense veen bezoeken, de tweede groep gaat het nieuwe-strepen (HNS-)-km-hok tussen Erica en Klazienaveen bekijken. Dat km-hok was nog slechts één keer bezocht, dus het tweede bezoek kan nu gebeuren. De derde groep zal een km-hok, met het zuidelijk deel van Zandpol en de omgeving van het dorp bekijken. De laatste groep heeft het gemakkelijk: het Dorpshuis ligt in het km-hok, zodat van hieruit direct geïnventariseerd kan worden. Eerst wordt het bos van Zandpol bezocht; toch een paar leuke soorten aan kunnen strepen: Blauwe knoop en Grote pimpernel. Na ongeveer anderhalf uur, zo tegen twaalf uur, bereiken we een afwateringskanaal bij het industrieterrein van Zandpol. Dat kanaal mondt uit in het iets noordelijker gelegen Stieltjeskanaal. Hier kunnen we veel soorten waterplanten scoren. Ook krijgen we hier een tijdje bezoek van een ijsvogel, die biddend boven het water een visje probeert te bemachtigen.

Langs het afwateringskanaal staat een aantal tuinstoelen met tafel opgesteld. Op het nabijgelegen industrieterrein is men naast een bedrijfje bezig een woning te bouwen. De bewoners zullen de tuinstoelen mogelijk gebruiken om bij mooi weer aan het water van hun rustpauze te genieten.

Half één, picknick-tijd. Onze groep is zo brutaal en gebruikt deze stoelen om ook te gaan picknicken. Het gemak dient de mens, nietwaar? Als eerste zit Harm, onze oudste deelnemer, en natuurlijk op de beste plek.

Tijd voor de middagpauze...(Foto: Ben Hoentjen)

We zitten allemaal nog maar net als de bewoner ons met een bezoek komt vereren. Hij vraagt niet waar wij mee bezig zijn, doch stelt enkel de vraag: "Wensen de heren koffie?". Verbaasd kijken wij elkaar aan en antwoorden: "Graag!". Na 10 minuutjes komt hij terug met een dienblad met vijf bakjes koffie en ook voor elk van ons een stuk van een saucijzenbroodje. Welk een gastvrijheid!

...dat overkomt je niet elke excursie! (Foto: Ben Hoentjen)

In deze leiding langs het Dalerveensche veen werd Groot blaasjeskruid gevonden
(Foto: Willem Braam)

Na het picknicken gaan we verder zoeken langs het afwateringskanaal alsook langs de zuidzijde van het Stieltjeskanaal. Toch ook daar weer een aantal leuke vondsten.

De 'tegenstrepers' in HNS-hok 260-526 ten noorden van Erica (Foto: Ali Klinkhamer)

Na terugkomst in het Dorpshuis worden enkele meegenomen soorten, die niet direct werden herkend, onder het genot van een kopje koffie of chocolademelk alsnog op naam gebracht.

De groep die deze dag het Dalerveense veen bezoekt, telt helaas niet zoveel verschillende soorten (190). Het vergraven veengebied daar bestaat voor een groot gedeelte uit berkenopslag met vooral veel Pijpenstrootje. De groep, die het nieuwe-strepen hok bij Erica onderzoekt, vindt dat het km-hok naast twee wijken uit veel landbouwgrond bestaat met daarbij slechts een klein stukje van de Hoogeveense vaart. Daardoor valt ook daar het aantal te noteren soorten een ietwat tegen (173). De lijsten van deze beide km-hokken zijn te bekijken op www.verspreidingsatlas.nl.

Een lid van de Zandpolgroep bekijkt in de week erop het nog niet geïnventariseerde deel van het km-hok bij Zandpol : het industrieterrein, het gebied Zandpol Noord (ten noorden van het Stieltjeskanaal), de camping en de omgeving van het Natuurbad. Daar worden ook nog zo'n 50 nieuwe soorten gevonden. Daarmee komt het totaal aantal gevonden soorten in dit km-hok op bijna 250. Bovendien ontdekt men begin november bij een woning aan het Stieltjeskanaal nog zo'n 25 exemplaren van de Brede wespenorchis. De gegevens van dit km-hok zijn begin 2016 ook in te zien op www.verspreidingsatlas.nl.

Dankzij het droge weer en een beetje zonnewarmte toch weer een leuke en leerzame excursie!

Kleine schorseneer gaat uit logeren

Edwin Dijkhuis (FLORON) en Sheila Luijten (Science4Nature) namens projectteam Kleine schorseneer

Aanleiding

In 2014 zijn FLORON en Science4Nature, in samenwerking met Staatsbosbeheer, de Provincie Drenthe en vrijwilligers van de Werkgroep Florakartering Drenthe, gestart met een herstelproject voor de Kleine schorseneer in Drenthe. Op de Hondsrug bij Odoorn is nog een kleine populatie met Kleine schorseneer, die ook al een aantal jaren niet gebloeid heeft. In 2015 heeft Annie Vos, met wat hulp van satéprikkers en goed speurwerk, vastgesteld dat er op het Zuiderveld nog 22 vegetatieve planten staan op een postzegeltje van minder dan 1m². Het mag duidelijk zijn dat een herstelactie dringend noodzakelijk is om de Kleine schorseneer voor Drenthe te behouden.

Wat willen we bereiken?

Het doel van het herstelplan is om de Kleine schorseneer een dusdanige impuls te geven, dat zij weer zelfstandig kan functioneren. Deze impuls bestaat uit (1) het verbeteren van de standplaats én (2) het vergroten van de populatievitaliteit. Alleen herstel van de standplaats is voor deze zeer kleine en genetische verarmde restpopulatie helaas al geen optie meer. Het plan is om de Drentse populatie genetisch te versterken met genenmateriaal van de Veluwe. Dit kan door de planten uit Drenthe te kruisen met planten van de Veluwe. Dit gaat het beste door planten op te kweken op een en dezelfde plek en daar de genetische diversiteit te mengen door middel van handmatige kruisbestuiving. De ontstane zaden zullen dan uitgezaaid worden op plekken in het terrein die geschikt gemaakt zijn. Hier wordt op dit moment aan gewerkt.

Uit logeren

Voor het verkrijgen van planten uit Drenthe hebben we in eerste instantie ingezet op het verkrijgen van zaad, maar in 2014 en 2015 hebben de planten niet gebloeid. Vanwege de zeer kritieke situatie, er staat nog maar een handvol planten, is in overleg met Staatsbosbeheer besloten om de helft van de nog aanwezige planten uit te graven (veilig te stellen) en op te kweken in de kas van de Universiteit van Amsterdam. Hier staan al planten van de Veluwe *) en dit biedt dus de mogelijkheid om de Drentse populatie genetisch te versterken. De opgegraven planten worden na beëindiging van de handmatige kruisingen weer teruggezet in het Zuiderveld.

Het uitgraven van de planten is uitgevoerd op 7 oktober en de planten hebben het uitgraven overleefd. Wat heet: een tweetal planten heeft zelfs in december nog gebloeid! Dat was een grote verrassing en laat zien dat de Kleine schorseneer uit Drenthe zich niet zomaar uit het veld laat

slaan. In 2016 hopen we de eerste nakomelingen (zaden) uit te zaaien op speciaal daarvoor gemaakte inzaaiplekken.

*) In het kader van een studentenonderzoek (Universiteit van Amsterdam) naar de levensvatbaarheid van de Kleine schorseneer op de Veluwe én met het oog op herstel van ook de Veluwse populaties zijn bij de Universiteit van Amsterdam door Science4Nature planten opgekweekt.

Uitgraven van Kleine schorseneer op het Zuiderveld op 7 oktober 2015 door Sheila Luijten en Pauline Arends (SBB). De witte papiertjes op de prikkers van Annie Vos laten zien waar de 22 planten staan
(Foto: Pauline Arends).

Drentse Kleine schorseneer in bloei eind november 2015 in de kas nadat de planten op 7 oktober zijn uitgegraven op het Zuiderveld (Foto: Sheila Luijten).

Welke varen is dat? Cursus 'Varens herkennen'

Annie Vos en Ben Hoentjen

Wijfjesvaren, Mannetjesvaren, al of niet geschubd, Brede of toch Smalle stekelvaren: varens zijn soms lastig op naam te brengen. Wat zijn de verschillen of de overeenkomsten?

De Werkgroep Florakartering Drenthe (www.wfdrenthe.nl) wil voor haar medewerkers, na de geslaagde Grassen- en zeggencursus in 2014, een cursus 'Varens herkennen' organiseren na de zomervakantie van 2016. Het doel van de cursus 'Varens herkennen' is om de kennis van de verschillende soorten varens te vergroten, te verbreden en te verdiepen o.a. om de kwaliteit van flora-inventarisaties te verhogen. Totaal aantal deelnemers: maximaal 25.

De cursus bestaat uit twee onderdelen:

1. zaterdag 8 oktober met 's ochtends een inleiding over varens (plaats in het plantenrijk, voortplanting, systematiek, ecologie en verspreiding van in Nederland en Drenthe voorkomende soorten), gevolgd door, door de cursisten zelf te determineren varens (waarvoor materiaal in de omgeving wordt verzameld), te verzorgen en begeleid door de deskundige varenkenner Bart Hendriks en 's middags aansluitend een excursie, waarbij twee of meer extra excursieleiders aanwezig zijn;
2. zaterdag 22 oktober een tweede excursie in een ander varenrijk gebied.

Voor de inleiding en eerste excursie wordt een locatie gezocht in het Nationaal Park Dwingelderveld, dat relatief rijk is aan varens; de tweede excursie start vanuit een geschikt

vertretpunt in het Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa of in de omgeving van Bankenbosch (Veenhuizen), eveneens naar Drentse maatstaven varenrijke gebieden.

Organisatie namens Werkgroep Florakartering Drenthe:

Ben Hoentjen, Els Heijman en Annie Vos.

Voorlopige data:

Zaterdag 8 oktober Groen & Doen cursus: 'Varens herkennen'

Zaterdag 22 oktober Groen & Doen cursus: 'Varens herkennen'

Plaats: (onder voorbehoud) SBB onderkomen bij Lhee op het oog voor de theorieochtend en ontvangstruimte.

Opgave: Annie Vos: arvossmit@planet.nl .

Brede x Smalle stekelvaren (*Dryopteris x Deweveri*), in 2008 door Maarten Perdeck in het Holtveen (Dwingelderveld) gevonden kruising van twee algemeen voorkomende varens
(Foto: Bert Blok)

René Bult: FLORON-vrijwilliger van 2015!

Annie Vos

Op 12 december 2015 werd op de FLORON-dag direct na de opening de beste vrijwilliger van het jaar 2015 benoemd. FLORON koos dit jaar twee vrijwilligers uit die in 2015 een soort 'relatie' met elkaar hadden: René Bult kreeg de prijs vanwege het bouwen van de app PlantObs en de toekomst van het digitale strepen van kilometerhokken. En Pieter Stolwijk als topwaarnemer van FLORON en grootgebruiker van PlantObs. Voorzitter van Stichting FLORON Hans van Dord reikte de oorkondes uit.

Met de app PlantObs kon je afgelopen seizoen voor het eerst digitaal planten inventariseren en invoeren op de Verspreidingsatlas. Dat dit nu al een groot succes blijkt te zijn komt geheel op het conto van René Bult. Al in 2013 heeft René met groot succes de cursus 'Digitaal inventariseren met de smartphone en tablet' voor waarnemers in Noord-Nederland verzorgd. Op deze FLORON-dag gaf hij de 'Workshop PlantObs'. In april 2016 volgt de cursus 'Planten inventariseren via de smartphone!'. Zie aankondiging op pagina 16 van deze Nieuwsbrief.

René wordt ook geprezen om zijn geduldige digitale uitleg tijdens de WFD-excursies en de FLORON-plantenkampjes waarbij hij zijn eigen smartphone en tablet(s) graag aan plantenliefhebbers uitleent zodat die kunnen 'proeven' aan PlantObs waarmee hij veel enthousiasme losmaakt! Op de FLORON-dag hoorde ik iemand zeggen: ...'ook al mail je hem na middernacht, je krijgt meteen antwoord terug!' Dat klopt zei ik, dat is ook mijn ervaring.

René Bult (midden) en Pieter Stolwijk (links) krijgen als Floron-vrijwilligers van het jaar 2015 de oorkonde uitgereikt (Foto: Marten Tacoma, Floron)

Stengelloze sleutelbloem – voortgangsbericht 2015

Sheila Luijten (Science4Nature) en Annie Vos

Drenthe is de enige Nederlandse provincie waar de Stengelloze sleutelbloem inheems is en vroeger in het Drentse Aa-gebied lokaal uitbundig voorkwam. Van de 12 kilometerhokken resteren er sinds enkele jaren nog drie met elk bovendien nog eens zeer weinig individuen. De populaties liggen bij de dorpen Gasteren, Geelbroek en Eldersloo. Om deze prachtige gele voorjaarsbloeiër een nieuwe kans te geven heeft Science4Nature in 2012 in samenwerking met het Instituut voor Biodiversiteit & Ecosysteem Dynamica (IBED) van de Universiteit van Amsterdam (UvA), de Werkgroep Florakartering Drenthe, Staatsbosbeheer en de Provincie Drenthe een herstelplan opgesteld. Dit plan heeft als doel om het genetische bronmateriaal van de Drentse populaties te behouden door op kansrijke locaties in het Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa tien nieuwe populaties te stichten met een minimale populatiegrootte van tenminste 200-250 bloeiende planten. Het kiemingsexperiment, dat duidelijk heeft gemaakt welke locaties kansrijk zijn voor herintroductie, heeft ons ook geleerd hoeveel zaden er minimaal nodig zijn om tot bovengenoemde minimale levensvatbare populatiegrootte te komen. In de lente van 2014 is hard gewerkt om middels handmatige kruisbestuiving een grote hoeveelheid zaad te produceren in de kas van de Universiteit van Amsterdam. Dit heeft uiteindelijk 50.000 zaden opgeleverd. Over de voortgang van het project is uitgebreid verslag gedaan in eerdere WFD-nieuwsbrieven (zie Nieuwsbrieven 44/2008, 45/2009, 48/2012, 49/2013, 50/2014 op www.wfdrenthe.nl).

Stengelloze sleutelbloem – oorspronkelijke populatie Gasteren (Foto: Annie Vos)

In het najaar van 2014 zijn op basis van het kiemingsexperiment 10 kansrijke locaties in het Nationaal Beek- en Esdorpenlandschap Drentsche Aa uitgekozen waar per locatie ruim 5000 zaden zijn uitgezaaid. Uit de eerste monitoringsronde in 2015 blijkt al dat de handmatige kruisbestuivingen in de kas hebben geleid tot snel groeiende, grotere planten dan bij het kiemingsexperiment, waarvoor alleen zaden uit Gasteren werden gebruikt. Uit experimenten weten we dat dit veroorzaakt wordt door de toename van genetische diversiteit. Dit is gunstig voor de herintroductie. Door te zaaien in plaats van uit te planten kan het proces van aanpassing aan de

nieuwe standplaats door natuurlijke selectie sneller en effectiever plaatsvinden. De selectie en overleving van de jonge sleutelbloemen zal ook gestuurd worden door de processen in het landschap en het beheer daarvan. In mei 2015 voldeden vijf van de tien locaties aan de eisen van tenminste 200 à 250 planten. Op drie locaties werden in mei tussen de 800 en 1000 juveniele planten geteld! Op de vijf andere locaties viel het aantal planten tegen. Dit ligt niet aan de kwaliteit van de zaden, want op iedere locatie is hetzelfde mengsel aangebracht. Op drie van deze locaties bleken de standplaatsomstandigheden eigenlijk té dynamisch. Zo komen wandelaars op meer plekken dan gedacht, en ook op plekken waar de kieming hoog was. In deze prille fase van populatie-opbouw is alles nog kwetsbaar en kan verstoring grote gevolgen hebben. Ook het veranderen van de waterstromen in het Drentsche Aa gebied beïnvloedt sommige inzaailocaties negatief. Op twee locaties staat het water hoger dan verwacht, waardoor de jonge planten langdurig onder water staan en verdrinken. Uiteraard wordt dit versterkt door periodes met hevige regenval. In Gasteren moest het normaal begraasde terrein opeens gemaaid worden vanwege problemen met de pachter. Daardoor reden er onverwachts maaimachines door de inzaaiplaatsen.

Kortom, de nieuwe populaties hebben al heel wat voor de kiezen gekregen. Ondanks al deze onverwachte voorvallen was de overleving van de kiemplanten echter hoog, maar liefst 60%. Dat geeft vertrouwen in een over de gehele linie succesvolle herintroductie. Volgend jaar zijn misschien de eerste bloemen al te zien. De "proof of the pudding" is dan of deze zaad gaan produceren dat dan weer kiemt, maar zóver is het nog niet!

Jonge Stengellose sleutelbloemen bij Anderen in november 2015 na inzaai eind 2014
(Foto: Sheila Luijten)

Meer lezen?

In 2015 is in het 50 jaar Drentsche Aa themanummer van De Levende Natuur het artikel verschenen: 'Behoud van de Stengellose sleutelbloem in het Drentsche Aa-gebied' (Luijten, Vos, Offringa en Oostermeijer, 2015).

Cursus 'Planten inventariseren via de smartphone!'

Annie Vos

Heb je een Android-smartphone? Wil je leren hoe je met de gratis smartphone app PlantObs plantwaarnemingen kan melden? Dan is er nu de laagdrempelige cursus inventariseren met PlantObs. Deze app is superhandig voor het snel en gemakkelijk doorgeven van plantwaarnemingen naar www.verspreidingsatlas.nl. Je gegevens gaan na validatie naar de Nationale Databank Flora en Fauna. Zo draag je bij aan het doel: de wilde flora van Nederland in kaart brengen om deze beter te kunnen beschermen.

Voor plantenwaarnemers in Noord-Nederland geeft florist en ontwikkelaar van PlantObs, René Bult, dit voorjaar twee dagcursussen hoe je deze app kunt gebruiken. De cursus is zowel geschikt voor beginnende als voor gevorderde smartphone-gebruikers en waarnemers. Tijdens de training komt zowel het gebruik van PlantObs als Verspreidingsatlas aan bod. Ook wordt aandacht besteed aan hoe PlantObs te gebruiken voor de verschillende inventarisatieprojecten van FLORON, zoals het Nieuwe Strepen. Daarnaast zal uitgebreid aandacht worden besteed aan de mogelijkheden die de smartphone verder biedt bij het doen van "veldwerk".

...buiten oefenen met de smartphone -voorjaar 2014 (Foto: Annie Vos)

De training bestaat uit twee dagdelen en wordt twee keer gegeven op een zaterdag. De ochtend bestaat uit theorie en praktische opdrachten. In de middag gaan we oefenen in het veld. Tot slot gaan we de gegevens verwerken op Verspreidingsatlas. Na de training zal je niet alleen het inventariseren met PlantObs onder de knie hebben, maar ben je ook in staat nieuwe waarnemers met PlantObs op weg te helpen.

Kosten: Geen. De cursus is gratis, met dank aan Groen & Doen.

Wanneer: Op zaterdag 2 april en op zaterdag 9 april.

Waar: Dorpshuis De Tiehof, Bakkerweg 4, 9755 PM Onnen.

Docent: René Bult.

Organisatie en opgave: Annie Vos arvossmit@planet.nl.

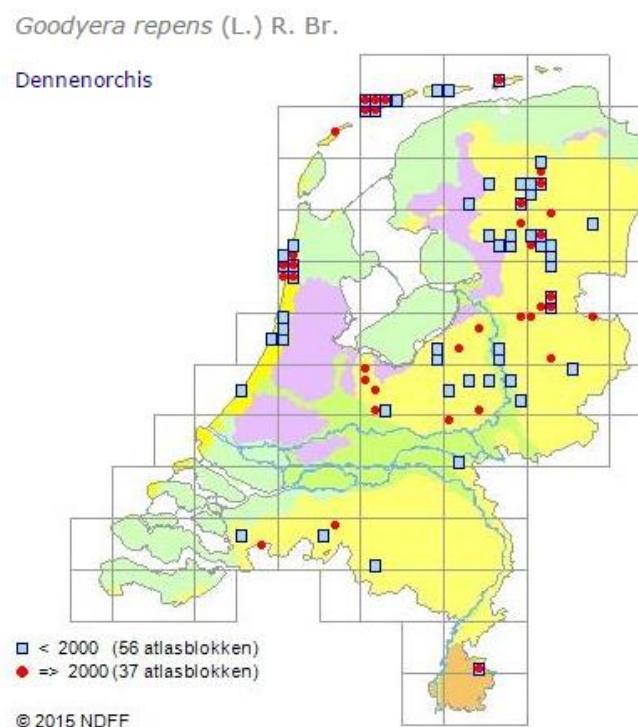

Nieuwe groeiplaats van Dennenorchis bij Zuidwolde

Jan-Erik Plantinga

In een Grove dennenbosje met Zachte berk en in de ondergroei Kraaiheide, Heideklauwtjesmos, Gewoon gaffeltandmos en Kussentjesmos nabij Zuidwolde ging ik vrijdag de 13de november op zoek naar paddenstoelen. Tot mijn blijde verrassing vond ik er de Dennenorchis (*Goodyera repens*).

Dennenorchis is in Nederland een zeer zeldzame verschijning (Dekker, 2015; FLORON, 2011) en staat in het binnenland vooral onder Grove den. Samen met de Kleine keverorchis, Linnaeusklokje, Dennenwolfsklauw en Stekende wolfsklauw behoort ze tot een select groepje noordelijke soorten dat kenmerkend is voor naaldbossen (Schaminée et al., 1999). Met het ouder worden van de in Nederland aangeplante naaldbossen zijn deze typische naaldbossoorten in de ondergroei verschenen. Zo kwamen Linnaeusklokje, Stekende wolfsklauw en Dennenorchis in de jaren dertig onder meer voor in de Kremboongbossen bij Hoogeveen (Van der Bilt (red.), 1996). De soort kan zich snel vestigen en groeit daarbij vaak op mossen (Dekker, 2015). Ze is buiten Drenthe vooral bekend van de duinen bij Schoorl en de Waddeneilanden (figuur 1).

Figuur 1: De verspreiding van Dennenorchis in Nederland voor en na 2000 (bron: www.verspreidingsatlas.nl/0590).

Het lijkt er een beetje op dat de Dennenorchis zich aan het herstellen is. Behalve in Drenthe (zie Bentepollen) zijn ook in andere delen van Nederland de laatste jaren nieuwe waarnemingen gedaan, waaronder enkele in Overijssel en een paar bij Hilversum en in Noord-Brabant (www.verspreidingsatlas.nl). Meestal is sprake van zeer humus- en voedselarme, kalkloze zandbodems. Dennenorchis is door haar oppervlakkige wortelstelsel en de vrij diepe grondwaterpeilen gevoelig voor verdroging. Strooiselophoping is hierbij mogelijk ook een factor van belang (Weeda et al., 1995). Door natuurlijke successie en het actief omvormen naar loofbos verslechteren de omstandigheden voor de Dennenorchis ook (Dekker, 2015). Mogelijk profiteert de Dennenorchis, die gevoelig is voor vermisting en verzuring, van de enigszins afgenomen stikstofdepositie (Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999).

In Drenthe is de soort gebonden aan de hogere zandgronden waar in het verleden de meeste Grove dennenbossen zijn aangeplant. Behalve in een paar grote natuurterreinen (o.a. Dwingelderveld en Heuvingerzand, zie kaartje in Bentepollen, blz. 27) komt ze ook voor in enkele kleinere natuurgebieden, waaronder ook de nieuwste vindplaats bij Zuidwolde. Hier is sprake van een veldpodzolbodem met keileem in de ondergrond (StiBoKa, 1985). Vegetatiekundig gaat het hier om Kussentjesmos-Dennenbos waarvoor Dennenorchis een kenmerkende soort is (Stortelder et al., 1999). Op enkele meters afstand van elkaar zijn er drie groeiplekken en enkele losse planten.

Rozetten van Dennenorchis op de nieuwe groeiplaats bij Zuidwolde (Foto: Joop Verburg)

De grootste aaneengesloten plek is ongeveer een halve bij een halve meter. De soort staat hier getuige deze omvang al enige jaren. In 2015 heeft tenminste één plant gebloeid. Dennenorchis groeit hier op en tussen strooisel in de randzone van het bos nabij vochtige, vergraste heide. De populatie bij Zuidwolde wijkt af van andere plekken in Drenthe omdat het een begraasd bos betreft. Mogelijk gaan de grazers de opslag van struiken tegen en blijft deze populatie hier nog lange tijd behouden.

Groeiplaats van Dennenorchis in Grove dennenbos bij Zuidwolde met Kussentjesmos (*Leucobryum glaucum*) en Kraaiheide (*Empetrum nigrum*) in ondergroei (Foto: Joop Verburg)

Literatuur:

- Dekker, H., 2015: Orchideeën in Noord-Nederland. Parels van onze natuur. Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum, Assen.
- FLORON, 2011: Nieuwe Atlas van de Nederlandse Flora. Stichting FLORON, Nijmegen.
- StiBoKa, 1985: Bodemkaart van Nederland 1:250000. Wageningen.
- Van der Bilt et al. (red.), 1996: Handboek Het Drents Landschap. Stichting Het Drents Landschap, Assen.
- Stortelder, A.F.H., J.H.J. Schaminée & P.W.F.M. Hommel, 1999: De vegetatie van Nederland. Deel 5. Plantengemeenschappen van ruigten, struwelen en bossen. Opulus Press, Uppsala en Leiden.
- Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999: Atlas van de Drentse flora. Schuyt & Co. Haarlem.

Bentepollen: bijzondere plantenvondsten in Drenthe in 2015

Els Heijman en Ben Hoentjen

In onze vaste rubriek Bentepollen doen we een kleine greep uit de mand van bijzondere planten die in Drenthe tijdens het veldseizoen 2015 zijn gevonden. We gaan wat verder in op de bijzonderheid van deze vondsten. Voor een compleet overzicht verwijzen we graag naar onze website www.wfdrenthe.nl, rubriek Bijzondere vondsten. In de loop van januari 2016 zullen hieraan nog verschillende van deze niet alledaagse vondsten worden toegevoegd met ook diverse foto's.

Kruipend moerasscherm in de Holmers

Kruipend moerasscherm (*Apium repens*) is een Europees bedreigde soort (als één van de weinige planten in Nederland). Groot was dan ook de opwinding toen Han Runhaar in de Holmers bij Elp in juli stuitte op toen nog niet bloeiende planten van overduidelijk een moerasschermsoort, die zich later met zekerheid ontpopte als Kruipend moerasscherm. Voor Drenthe betekende dit het weerzien met een ernstig bedreigde Rode lijstsoort sinds ver voor 1950. Aangezien de zaden van deze soort nauwelijks verspreid worden en slechts op opengetrapte plekken kunnen kiemen, is ze voor haar voortbestaan afhankelijk van het steeds weer aanboren van de zaadbank. Natuurbeheermaatregelen zijn dus van groot belang voor de overleving van de soort. Kennelijk hebben de inrichtingsmaatregelen in de Holmers weer gunstige kiemomstandigheden voor Kruipend moerasscherm gecreëerd: door vee opengetrapte, drassige plekken in de 's winters ondiep ondergelopen vegetatie. Kruipend moerasscherm komt anno 2015 in Nederland voornamelijk nog in Twente, Zeeuw-Vlaanderen en op enkele locaties in Noord-Brabant voor (zie <http://www.verspreidingsatlas.nl/0079>).

Het televisieprogramma ROEG! besteedde aandacht aan deze vondst, terug te zien op <http://www.rtv-drenthe.nl/tv/programma/28/Roeg/aflevering/3184> (zie vanaf ± 6.10 min.)

Bloeiend Kruipend moerasscherm (*Apium repens*), Holmers juli 2015 (Foto: Han Runhaar)

Schijnraket

Op het erf van kwekerij De Baggelhof in Terheijl komen al enkele jaren exemplaren van een 'vreemde' kruisbloemige tot bloei. Deze zomer kwam de bevestiging dat het Schijnraket (*Erucastrum gallicum*) is, met van oorsprong zuid en het westen van Midden-Europa als verspreidingsgebied, die vermoedelijk is meegekomen in een pot met cultuurplanten. In Nederland komt deze Rode lijstsoort vooral voor in het rivierengebied (rivieroever, wegbermen), op plekken met klei in de bodem (zie <http://www.verspreidingsatlas.nl/0484>).

Volgens de Atlas van de Drentse flora (p. 175) is Schijnraket in de periode 1970-1996 niet gemeld. Er zijn alleen wat oude opgaven van voor 1950 bekend, juist ook in de omgeving van deze nieuwe groeiplek (km-hok 223-572). De stip op Verspreidingsatlas in Zuidoost-Drenthe blijkt een opgave uit 1975 te zijn uit km-hok 253-529, bij Willemsoord, ten zuidoosten van Erm. Deze melding berust op het voorkomen van één exemplaar langs een sloot tussen weilanden en akkers (gegevens Provincie Drenthe). Bij het samenstellen van de Atlas van de Drentse flora is deze waarneming als te onbetrouwbaar niet opgenomen. Het hernieuwde optreden van deze crucifeer met bleekgele, groen geaderde bloemen, zoals verwacht in de Atlas van de Drentse flora, is dus een feit en het lijkt niet zo kortstondig als toen ingeschat.

Schijnraket, al deels in vrucht. Terheijl, augustus 2015 (Foto: Lubbert Dijk)

Kamferalant, een nieuwe exoot in Drenthe

Kamferalant (*Dittrichia graveolens*) is een na 1900 verwilderde exoot uit Zuid- en Midden-Europa, die in de vorige eeuw is ingeburgerd op enkele industrieterreinen en langs snelwegen in het oostelijk deel van het land. Sinds 2005 breidt deze met kleine gele bloemen bloeiende composiet zich duidelijk uit (zie www.verspreidingsatlas.nl/2483).

Kamferalant, langs A32 bij Meppel, 5 oktober 2014 (Foto: Edwin de Weerd)

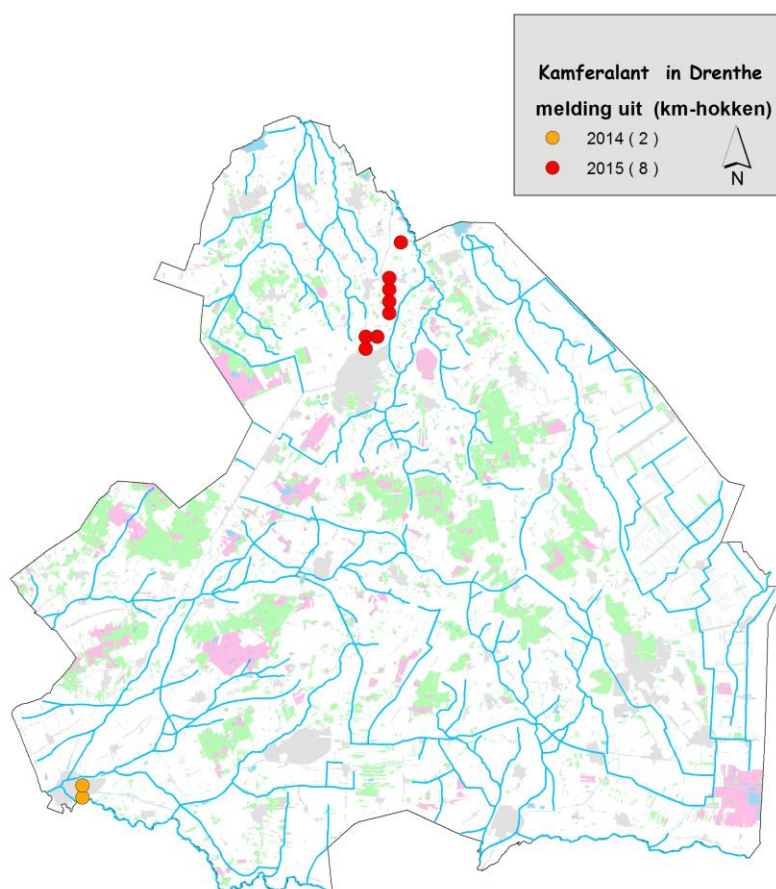

Bloeiende pol Kamferalant langs A32 bij Oosterboer, Meppel, 5 oktober 2014
(Foto: Edwin de Weerd)

De rechtopstaande stengels en bladeren zijn dicht bezet met kleverige klierharen. Kneuzen van de blaadjes geeft een sterke (kamfer)geur, wat geleid heeft tot haar wetenschappelijke tweede naam *graveolens* (= sterk riekend). In Engeland wordt deze plant dan ook Stink Aster genoemd.

De eerste waarneming binnen de grenzen van Drenthe dateert van 26 september 2014, toen Rutger Wildschut de soort zag langs de A32 ter hoogte van Oosterboer, bij Meppel (www.waarneming.nl). Begin oktober van dat jaar meldden ook Edwin de Weerd en Guus de Vries andere groeiplaatsen in de middenberm van deze snelweg bij Meppel op [waarneming.nl](http://www.waarneming.nl).

Eind september 2015 spotte Edwin de Weerd Kamferalant op verschillende plekken langs de A28 tussen Assen-Noord (Messchenveld) en de aansluiting met de N34 bij De Punt. Kamferalant is nu uit zeker 10 km-hokken bekend (figuur 1). Omdat vrijwel alle planten onder de vangrail in de middenberm van de snelweg groeien, is het lastig er foto's van te maken, tenzij je toevallig in een file belandt ter hoogte van een groeiplek, zoals Willem Braam bij Assen-Noord overkwam. Helaas waren de planten toen al uitgebloeid

Figuur 1: Waarnemingen van Kamferalant in Drenthe in 2014 en 2015
(Bron: www.verspreidingsatlas.nl)

Kaal breukkruid op een industrieterrein in Westerbork

Tijdens de WFD-excursie op 4 juli dit jaar werd op een klein industrieterrein bij Westerbork op verschillende plaatsen Kaal breukkruid (*Herniaria glabra*) gevonden. Toen het zoekbeeld van een lichtgroen matje eenmaal op het netvlies stond, bleek dit laagblijvende plantje van storingsmilieus hier op verschillende plekken tussen de straatstenen te groeien. Kaal breukkruid is in de periode van de Atlas van de Drentse flora (1970-1996) maar één keer in Drenthe gevonden (op een parkeerplaats bij Norg, p. 226). Sinds 2000 neemt het aantal vondsten van deze pionier van open, grazige plekken op zandgrond, met hoofdverspreiding langs de grote rivieren, ook in Drenthe toe: de soort is echt op weg naar het Noorden (zie het kaartje op Verspreidingsatlas, <http://www.verspreidingsatlas.nl/0609>).

Kogelbies, nieuw voor Drenthe

Bij een bezoek met zijn gezin aan het speelgebouw Yucatán in het nieuwe deel van de dierentuin in Emmen, half juli, ontdekte Lubbert Dijk vlak voor de ingang, tussen pollen Pitrus (*Juncus effusus*) enkele afwijkende exemplaren. De groeiplek was zeer zanderig met stenen in een deel van het dierentuinterrein in aanleg. Bij het determineren van het geplukte materiaal kwam Lubbert uit op Kogelbies (*Scirpoides holoschoenus*), een voor Nederland zeer zeldzame Rode lijstsoort, die binnen Nederland voor het eerst in 1982 in Zuid-Limburg is gevonden (zie <http://www.verspreidingsatlas.nl/5275>). Zijn bijzondere vondst werd bevestigd door Wout Holverda van Naturalis/Rijksherbarium in Leiden, die in zijn antwoord aan Lubbert meldt: "Nu is het oosten van ons land tenminste ook vertegenwoordigd!". Helaas was Lubbert niet in de gelegenheid een foto te maken, maar hij heeft wel wat materiaal opgepot, in de hoop dat het komend jaar de karakteristieke zijdelingse kogelvormige bloeiwijzen verschijnen. Het door Lubbert naar Leiden opgestuurde materiaal is opgenomen in de collectie van het Rijksherbarium/Naturalis en was op de Florondag, 12 december 2015 te bewonderen.

Kogelbies (*Scirpoides holoschoenus*), herbarium Naturalis, Leiden (Foto: Wout Holverda)

Klein liefdegras, nog steeds zeer zeldzaam in Drenthe?

Terwijl Straatliefdegras (*Eragrostis pilosa*) inmiddels heel Nederland veroverd heeft, is Klein liefdegras (*Eragrostis minor*) ongeveer halverwege. Hoewel Bert Blok deze soort in 2008 al eens vond bij Coevorden, zie je dat (nog) niet terug op Verspreidingsatlas (zie <http://www.verspreidingsatlas.nl/1685>). In augustus 2015 kwam hij de soort daar weer tegen, maar nu in een ander kilometerhok (245-520). Klein liefdegras lijkt veel op Straatliefdegras, maar onderscheidt zich daarvan door klierputjes (kleine kratervormige uitsteeksels volgens de flora) op de bladrand, op de nerven van de bladschede en op de aartjesstelen. Door deze sterke gelijkenis wordt Klein liefdegras mogelijk over het hoofd gezien.

Klein liefdegras, exemplaar van vindplaats bij Coevorden, augustus 2015 (Foto: Bert Blok)

Klein vlooienkruid: alweer een nieuwe soort voor Drenthe

Begin september vond Arnout Jan Rossenaar (SBB) in de Mepper Hooilanden voor het eerst in Drenthe een groeiplaats met ongeveer 10 bloeiende exemplaren van Klein vlooienkruid (*Pulicaria vulgaris*). Deze eenjarige pionier van matig voedselarme, vochtige grond is een kenmerkende Natura 2000-soort van het rivierengebied (<http://www.verspreidingsatlas.nl/1030>), die mogelijk via ganzen of eenden in Drenthe is beland. Op de WFD-excursie van 13 augustus 2016 gaan we zeker kijken of de soort er nog staat!

Klein vlooienkruid (Foto: Willem Braam)

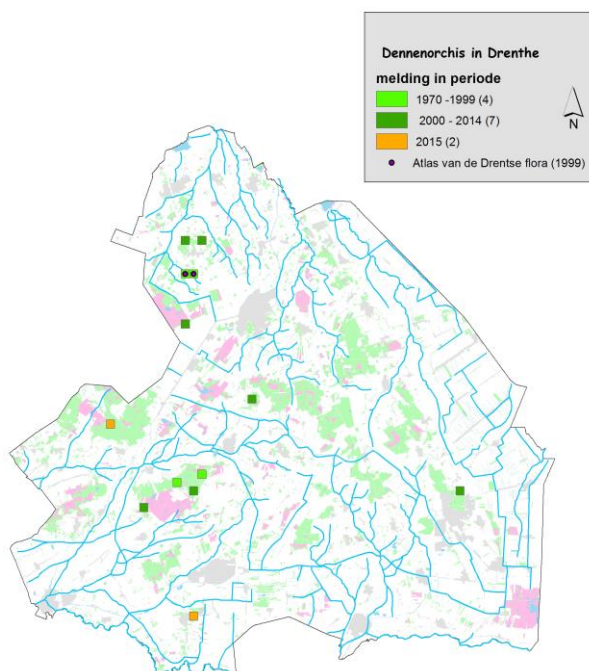
Dennenorchis: twee nieuwe groeiplaatsen Drenthe!

Wie wil dat niet, tijdens het inventariseren 'aanlopen' tegen een, naar later blijkt, nog onbekende groeiplaats van Dennenorchis (*Goodyera repens*)? Dat overkwam Alida Tayler Parkins en Maarten van Gelder in juli in Berkenheuvel bij Diever en Jan Erik Plantinga in november in een Grove dennenbosje ten oosten van Zuidwolde. Vooral het vinden van de groeiplaats in Berkenheuvel is een mirakel, althans volgens Hans Dekker, die uiteraard ook graag deze nieuwe orchideeënaanwinst voor Drenthe met eigen ogen wilde aanschouwen. Zelfs met behulp van de opgegeven GPS-coördinaten kostte het hem moeite de groeiplek met ook enkele bloeiende exemplaren te vinden.

Bloeiende Dennenorchis op nieuwe groeiplaats in Berkenheuvel, juli 2015 (Foto: Alida Tayler Parkins en Maarten van Gelder)

Over de vondst in Zuidwolde heeft Jan Erik Plantinga voor deze Nieuwsbrief een bijdrage geschreven (zie pagina 17 van deze nieuwsbrief). Met deze nieuwe vondsten zijn er nu sinds 1970 dertien groeiplaatsen in Drenthe bekend, waaronder enkele grote, zoals bij Norg en op het Heuvingerzand (figuur 2).

Figuur 2: De verspreiding van Dennenorchis (*Goodyera repens*) in Drenthe in de periode 1970-2015. Bronnen: Atlas van Drentse flora (1999) en databestand Werkgroep Florakartering Drenthe/Floron.

Excursies WFD in 2016

21 mei 2016 – Landgoed Vosbergen, Eelde Paterswolde

We gaan op zoek naar de voorjaarsflora van de landgoederen Vosbergen, Lemferdinge en De Duinen. Deze maken deel uit van de "landgoederengordel Eelde". Vosbergen, een ruim 100 hectare groot gebied in voornamelijk Engelse landschapsstijl, wordt gekenmerkt door een afwisseling van bos, open gedeelten met grasland en vennen. Mede door de veelzijdige flora en fauna is het daarmee een gevarieerd natuurgebied. Het landgoed is vanaf 1890 aangelegd door het echtpaar Kraus-Groeneveld en kreeg in de decennia daarna zijn huidige vorm.

Verzamelen: 10.00 uur in Cafeteria Drieluik, Hoofdweg 219, 9765 CG Paterswolde.

Tel. 050-3093595.

4 juni 2016 – Deurzerdiep en Anreepdiep

In 2015 is het project 'Herinrichting Deurzerdiep en Anreepdiep' uitgevoerd. Om meer ruimte te creëren voor water zijn de oude beeklopen weer in ere hersteld en er zijn nieuwe slenken aangelegd. Het resultaat is een plaatselijk zeer sterk meanderende en gevarieerde beek. De scherpste meanders hebben een steile buiten- en een flauwe binnenbocht gekregen. Dat moet in de loop van de tijd op korte afstanden veel variatie aan leefomstandigheden voor flora en fauna opleveren.

Verzamelen: 10.00 uur in Café De Aanleg, Asserstraat 63, 9451 TA Rolde.

www.de-aanleg.nl. Tel. 0592-241251.

Anreepdiep na herinrichting in 2015, vlak achter Licht en Kracht in Assen (Foto: Joop Smittenberg)

9 juli 2016 – Omgeving Wittelte

We brengen een bezoek aan het esdorpenlandschap rond Wittelte en het Oosterzand. Het Oosterzand is een voormalig stuifzand, dat in het begin van de vorige eeuw door aanplant met naaldbout werd vastgelegd. Plaatselijk zijn nog kleinschalige stukjes stuifzand aanwezig met karakteristieke soortenarme Buntgrasvegetaties.

Verzamelen: 10.00 uur in Café Brinkzicht, Hoofdstraat 43, 7981 AD Diever.

www.brinkzichtdiever.nl. Tel. 0521-851268.

13 augustus 2016 – Geeserstroom en Kerkhorsten

We bezoeken het gebied rond de Geeserstroom, een beekdallandschap ten oosten van de boswachterij Gees, dat ten zuiden van Meppen aansluit bij de Kerkhorsten. In 2005 heeft Staatsbosbeheer het gebied heringericht en sindsdien meandert de Geeserstroom weer zoals toen.

Verzamelen: 10.00 uur in, Koffie- en IJssalon Talenti, Dorpsstraat 25, 7863 PA Gees.
www.talenti.nl. Tel. 0524-581199.

17 september 2016 – Emmer-Compascuum

We zijn benieuwd wat we op deze afsluitende najaarsexcursie aantreffen in de omgeving van Emmer-Compascuum, ten oosten van Emmen. Dwars door Emmer-Compascuum liep het veenbeekje de Runde, dat gedempt werd om het veen met kanalen te ontwateren. Dit veenriviértje is vanaf 2004 weer zo veel mogelijk, al meanderend, in de oorspronkelijke bedding teruggebracht.

Verzamelen: 10.00 uur in Horecabedrijf Hindriks, Hoofdkanaal O.Z. 105, 7881 VR Emmer-Compascuum.

www.zalencentrumhindriks.nl. Tel. 0591-351252.

Nadere inlichtingen over de excursie en voor maken van afspraken over vervoer naar het vertrekpunt: Els Heijman (06 10418115/050 4092836) of Ben Hoentjen (06 40363682/050 4061990).

WFD medewerkersbijeenkomst

zaterdag 20 februari 2016

"De Meent", Stationsweg 159 in ZUIDLAREN

Graag nodigen we je uit voor de jaarlijkse medewerkersbijeenkomst

Programma:

Vanaf 9.30 staat de koffie klaar

- 10:00 Welkom door Joop Verburg, dagvoorzitter
- 10:05 Uit het WFD-bestuur en terugblik op veldseizoen 2015: Ben Hoentjen
- 10:20 Onderhoud van waterlopen met oog voor peilbeheer, veiligheid én natuur: Paul Hendriks, waterschap Hunze en Aa's
- 11:10 Korte pauze
- 11:20 Strepen met je mobiel: René Bult
- 11:30 Uitreiking Drentse flora-prijs 2016: door de heer Henk Jumelet, gedeputeerde in de Provincie Drenthe voor o.a. natuur en landschap

11:45 – 13:00 Lunchpauze (voor iedereen is er soep/koffie/thee/melk)

Tijdens de pauze is er een doorlopende diapresentatie over bijzondere vondsten en de WFD excursies in 2015 (gemaakt door Willem Braam). Tevens is er gelegenheid om de boekenruiltafel te bezoeken, heb je zelf natuurboeken of floratijdschriften over: grijp je kans om ze te ruilen/inwisselen

- 13:00 Knollathyrus, een heischrale zoomplant in vrije val: Eddy Weeda
- 13:45 Jonge jeneverbessen in de consultatiekamer: eerste resultaten van het Jeneverbessproject: Marijke Drees
- 14:15 Korte pauze
- 14:25 Kruidenrijke perceelranden en jubelende veldleeuweriken: Henk Jan Ottens
- 14:55 Test je florakennis....: Willem Braam/Joop Verburg
- 15:30 Sluiting door Joop Verburg

Graag opgeven!

Om ervoor te zorgen dat we voor iedereen voldoende soep/koffie/thee etc. in huis halen willen we je dringend verzoeken om je vóór 14 februari 2016 op te geven. Bij voorkeur per e-mail BerElsHeijman@hetnet.nl, eventueel telefonisch 050-4092836. Ook voor vragen over vervoer kun je hier terecht.